

De restauratie van de Koepel van Fagel

De restauratie van het stucplafond van de Koepel van Fagel is uitgevoerd in het kader van de opleiding tot Onderzoeker en Restaurator van Historische Binnenruimten bij de Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL). De restauratie heeft plaatsgevonden tussen april 2006 en maart 2007, als onderdeel van het afstuderen van Roos Keppler. De uitvoerende werkzaamheden lagen in handen van restauratoren, te weten Bernard Delmotte, zelfstandig restaurator van stucplafonds in België en verschillende stafrestauratoren van de SRAL, te weten dhr. N. van der Woude, dhr. J. van Och en dhr. A. Truyen.

Het interieur van de koepel

De koepel van Fagel is onderdeel van Paleis Noordeinde en ligt in de paleistuin naast het Koninklijk Huis Archief. De koepel is gebouwd omstreeks 1701, in opdracht van François Fagel (1659-1764) naar ontwerp van Daniel Marot (1661-1752). Matheus Terwesten (1679-1757) heeft in 1708 de figuratieve schilderijen van het plafond uitgevoerd. De bloemguirlandes zijn geschilderd door Caspar Pedro Verbruggen (1664-1730), een bloemenschilder uit Den Haag. Het plafond bestaat uit een ovaal spiegelgewelf dat uitgevoerd is in rijk gedecoreerd stucwerk. De wanden zijn uitgerekte bogen, waardoor een illusionistische koepel ontstaat met een doorkijk naar de blauwe lucht. Dit tromp l'oeil effect wordt versterkt doordat op sommige plaatsen driedimensionale effecten zijn toegepast, zoals een uitstekend been van een putto en een op de kroonlijst liggende panter. In de vlakken binnen de bogen zijn de vier seizoenen geschilderd omkaderd door guirlandes van fruit en bloemen. Het ovale middengedeelte van het plafond verbeeldt Apollo met de Zonnewagen. In de concave hoeken van het plafond zijn vrouwenfiguren en putti te zien die medaillons torsen.

Uitgangspunten bij de restauratie

Bij de restauratie van de koepel is behalve herstel en conservering ook het herstel van het illusionistische aspect een aandachtspunt geweest. De schildering verkeerde in een slechte staat met veel loszittende en opstaande verf, een groot gedeelte van de verflaag moest geconsolideerd worden. Na de consolidatie is de dikke vernislaag met overschilderingen verwijderd, waarna een eindretouche is opgezet. De stucdrager moest plaatselijk gefixeerd en geconsolideerd worden en scheuren waarvan de vulling los liet, zijn uitgehaald, ontdaan van schroeven en opnieuw gevuld.

Een totaal aanpak

Daarnaast zijn conserverende maatregelen getroffen waarbij de klimatologische omstandigheden zijn gemeten om verbeteringen door te voeren. Behalve het plafond zijn de schilderijen en overige interieuronderdelen, zoals de kroonlijst en de wanden, ook bij de restauratie betrokken omdat een interieur omwille van zijn eenheid, een integrale behandeling vereist.

Bijzondere ontdekking tijdens het werk

Op de stucplafond van de koepel van Fagel is tijdens de restauratiewerkzaamheden een afwerking met een metaal aangetroffen. Microscopisch onderzoek en microchemische analyses hebben uitgewezen dat het om een bronspoeder ging. Een bronsering is een legering van koper (Cu) en zink (Zn). De koper deeltjes in het poeder zijn erg gevoelig voor zuren, wanneer zij hiermee in aanraking komen worden de deeltjes omgezet in groene sulfaten en chloriden. Het gebruik van een bindmiddel met zure componenten brengt een dergelijk oxidatieproces op gang. Door luchtverontreiniging (SO₂)

of door het bewust gebruiken van een oplossing van corrosieve zouten, zoals ammoniumsulfaat, natriumsulfaat, natriumchloride (keukenzout), etc. kan de oxidatie ook op gang gebracht worden. Daarom is het noodzakelijk dat bij dergelijke onderzoek rekening gehouden wordt met de plaats van oxidatie en de mogelijke veroorzakers daarvan. In de koepel waren de bronsering bijna geheel verdwenen door oxidatie en door latere overschilderingen. Een reconstructie van de bronsering is opnieuw uitgevoerd, zodat het illusionistische aspect van de koepel weer hersteld is.

Krachtenveld tijdens de restauratie

Tijdens de restauratie werd duidelijk dat bij een restauratiebehandeling van een interieur, en in het bijzonder van stucplafonds, meerder aspecten van invloed zijn. Zoals; de opdrachtgever, de hoofdaannemer en onderaannemers, de status van het object, de rol van de restaurator en bovenal de samenwerking tussen de verschillende partijen gedurende de restauratiebehandeling. Het uitvoeren van een gedegen materiaaltechnischonderzoek naar de historische materialen is essentieel. Het verkeerd toepassen, en het gebruik van materialen die niet compatibel zijn met het origineel leidt tot schade. Tijdens de restauratie van een interieur mag het ensemble niet uit het oog verloren worden en wanneer meerdere partijen van invloed zijn, dienen deze goed samen te werken. Als met deze aspecten rekening gehouden wordt, dan kunnen authentieke decoratieve stucplafonds, en indien aanwezig, het totaal ensemble van het interieur nog eeuwenlang bewonderd worden.

Roos Keppler

Restauratie en Onderzoek Historische Interieurs

Amsterdam 19/12/07